

REFERENCES

Dudar, O. T. "Rozvytok orhanichnoho ahrovyrobnytstva v Ukraini" [The development of organic agricultural production in Ukraine]. *Ekonomika APK*, no. 3 (2012): 121-126.

Iliashenko, S. M. "Ekolohichnist iak chynnyk konkurentospromozhnosti produktsii" [Environment as a factor of competitiveness]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 9(135) (2012): 143-150.

Korchynska, O. A. *Rodiuchist gruntiv : sotsialno-ekonomichna ta ekolohichna sutnist* [Soil fertility: socio-economic and environmental nature]. Kyiv: NNTs IAE, 2008.

Khodakivska, O. V. "Ekolohizatsiia silskohospodarskykh zemel : suchasnyi vymir ta perspektyvy rozvytku" [Greening agricultural lands: current measurement and prospects]. *Ekonomika APK*, no. 10 (2001): 23-29.

Pysmenska, A. "Rozvytok orhanichnoho silskoho hospodarstva v IEvropi" [The development of organic farming in Europe]. *Ekonomika APK*, no. 2 (2012): 141-144.

Popova, O. L. *Stalyi rozvytok ahrosfery: polityka i mekhanizmy* [Sustainability agrosphere: policy and mechanisms]. Kyiv: NAN Ukrainy; Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya, 2009.

Romanov, A. A., and Dumnov, A. L. "Statisticheskoe otrazhenie i reklamnoe obespechenie prirodookhrannoy deiatelnosti : nekotorye aktualnye aspekty" [Statistical reflection and advertising support of environmental activities: some relevant aspects]. *Voprosy statistiki*, no. 9 (2012): 29-45.

Tykhonov, A. H. *Ekonomiko-ekolohichni aspekty intensyfikatsii u zemlerobstvi* [Economic and ecological aspects of intensification in agriculture]. Kyiv: Urozhai, 1990.

Uzvar, V. "Going organic". *Kyiv Weekly*, no. 14(469) (2012): 24.

УДК 331.526:316.334.55(477)

НЕФОРМАЛЬНА ЗАЙНЯТИСТЬ СЕЛЯН УКРАЇНИ

МАХСМА М. Б.

УДК 331.526:316.334.55(477)

Махсма М. Б. Неформальна зайнятість селян України

Безпрецедентне скорочення кількості робочих місць у громадському секторі сільського господарства, яке відбулося внаслідок реформування аграрного сектора, зумовило масові вивільнення сільськогосподарських працівників і значне зростання безробіття у сільській місцевості. У цих умовах відбулося переливання вивільнених аграріїв у неформальний сектор сільської економіки, в якому нині зосереджено більше 3 млн осіб зайнятого сільського населення. Особливістю неформальної сільської зайнятості є її зосередження у сільськогосподарському виробництві, яке здійснюється у ОСГ. Зайнятість несільськогосподарськими видами діяльності у неформальному секторі на селі поки що залишається незначною. Якісний склад зайнятих у неформальному секторі характеризується переважанням серед них соціально вразливих категорій працівників, нездатних на рівні конкурувати на аграрному ринку праці. Нині неформальна сільська зайнятість є об'єктивною необхідністю функціонування сучасного аграрного ринку праці, оскільки певною мірою амортизує негативні наслідки аграрного реформування. В існуючому стані вона неефективна і нерациональна. Забезпечення продуктивної зайнятості селян у неформальному секторі, підвищення її ефективності потребує продуманого державного регулювання зайнятості сільського населення в контексті створення на селі інституціональних, правових, організаційних, економічних і багатьох інших умов розвитку малого і середнього агробізнесу.

Ключові слова: зайнятість сільського населення, самозайнятість, неформальний сектор
Табл.: 3. Бібл.: 13.

Махсма Марія Борисівна — кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (пр. Перемоги, 54/1, Київ, 03068, Україна)
E-mail: Mahsmam@ukr.net

УДК 331.526:316.334.55(477)

UDC 331.526 : 316.334.55 (477)

Махсма М. Б. Неформальна занятість селян України

Беспрецедентное сокращение числа рабочих мест в общественном секторе сельского хозяйства, произошедшее вследствие реформирования аграрного сектора, обусловило массовое высвобождение сельскохозяйственных работников и значительный рост безработицы в сельской местности. В этих условиях произошло переливание высвободившихся аграриев в неформальный сектор сельской экономики, в котором сейчас сосредоточено больше 3 млн человек занятого сельского населения. Особенностью неформальной сельской занятости является ее сосредоточенность в сельскохозяйственном производстве, которое осуществляется в ЛСХ. Занятость несельскохозяйственными видами деятельности в неформальном секторе на селе пока что остается незначительной. Качественный состав занятых в неформальном секторе характеризуется преобладанием среди них социально уязвимых категорий работников, не могущих на равных конкурировать на аграрном рынке труда. Сейчас неформальная сельская занятость является объективной необходимостью функционирования современного аграрного рынка труда, поскольку, в определенной мере, амортизирует негативные последствия аграрного реформирования. В нынешнем виде она неэффективна и нерациональна. Обеспечение продуктивной занятости селян в неформальном секторе, повышение ее эффективности требует продуманного государственного регулирования занятости сельского населения в контексте создания на селе институциональных, правовых, организационных, экономических и многих других условий развития малого и среднего агробізнеса.

Ключевые слова: занятость сельского населения, самозанятость, неформальный сектор.
Табл.: 3. Библ.: 13.

Махсма Марія Борисівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (пр. Перемоги, 54/1, Київ, 03068, Україна)
E-mail: Mahsmam@ukr.net

Mahsma M. B. Informal employment of rural population of Ukraine

Unprecedented reduction of a number of working places in the social sector of agriculture, which took place due to reformation of the agrarian sector, resulted in a mass dismissal of agricultural employees and significant growth of unemployment in rural districts. This also resulted in transition of dismissed agrarians into the informal sector of agriculture, which accounts now for more than 3 million people living in rural districts. Specific feature of informal rural employment is its concentration in agricultural production, which is performed in private farms. Employment in non-agricultural types of activity in the informal sector in rural districts is still small. The qualitative composition of those employed in the informal sector is characterised with predominance, among them, of socially vulnerable categories of employees that cannot compete on equal terms in the agrarian labour market (rural youth, elderly people, and people with a low level of education). Today, the informal rural employment is an objective necessity of functioning of the modern agrarian labour market, since, to a certain extent, it compensates negative consequences of agrarian reformation. It is inefficient and irrational in its current state. Provision of productive employment of rural population in the informal sector and increase of its efficiency require a well thought-out state regulation of rural population employment in the context of development of institutional, legal, organisational, economic and many other conditions of development of small and medium agrarian business.

Key words: employment of rural population, self-employment, informal sector.
Tabl.: 3. Bibl.: 13.

Mahsma Mariya B. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Personnel Management and Labour Economics, Kyiv National Economic University named after V. Getman (pr. Peremogy, 54/1, Kyiv, 03068, Ukraine)
E-mail: Mahsmam@ukr.net

Поширення нетипових форм зайнятості, зайнятості в неформальному секторі, що спостерігається нині не тільки в країнах, що розвиваються, а і в розвинутих економіках, зумовлено рядом причин, основними з яких можна назвати посилення конкуренції на споживчих ринках, розвиток малого бізнесу, зростання попиту на особисті послуги, збільшення міграційних потоків, недосконалість державного регулювання ринку праці та багато інших. У країнах трансформаційної економіки, окрім усього іншого, до них додаються адаптація економічної системи до ринкових відносин, слабкість державного регулювання та нерозвиненість ринкових інститутів регулювання зайнятості населення. В Україні проблема поширення неформальної зайнятості особливої гостроти набуває в сільській місцевості, де через недосконале реформування аграрного сектора та інші причини відбулося дуже значне скорочення робочих місць для найманих працівників у аграрних підприємствах, що і зумовило переливання аграрної робочої сили у неформальний сектор сільської економіки.

Проблеми зайнятості населення, особливо поширення нестандартних її форм, усе більше досліджуються українськими та зарубіжними вченими. Теоретичні і практичні аспекти самозайнятості, неформальної зайнятості населення висвітлюються у роботах російських вчених, зокрема, В. Гімпельсона, Р. Капелюшнікова, Т. Базиленко, Д. Стребкова, П. Петракова та ін. [1 – 4]. Серед українських вчених, що зробили вагомий внесок у дослідження проблем зайнятості, і зокрема окремих аспектів неформальної зайнятості сільського населення, – С. Бандур, П. Саблук, Е. Лібанова, А. Баланда, В. Лишилєнко, В. Дієсперов, І. Гнибіденко, Ю. Краснов, М. Орлатий, М. Пітюлич, В. Юрчишин, К. Якуба та ін. [5 – 7]. Разом з тим, усе більше поширення неформальної зайнятості сільського населення, її нерегульований характер та інші численні вади потребують подальшого поглиблення дослідження цієї проблеми.

Метою статті є оцінка сучасного стану, структури та динаміки неформальної зайнятості сільського населення, виявлення її основних тенденцій у аграрному секторі економіки України.

У умовах постійного скорочення кількості робочих місць у громадському і приватному секторах все більша частина сільського населення змушена шукати роботу в неформальному секторі економіки. Слід відзначити, що зайнятість у неформальному секторі з'явилася за кордоном у середині 1960-х років. Причому причини її появи, як уже зазначалося вище, так само, як і її обсяги, відрізняються для країн, що розвиваються, і для країн з розвинутою економікою. Якщо у перших (країни, що розвиваються) зайнятість у неформальному секторі економіки сягає 30 – 50%, і її основними причинами є деформована економіка, прискорена урбанізація, низький рівень життя населення, недосконале законодавство тощо, то у розвинутих країнах частка самозайнятих незначна – 1 – 3%, і основними причинами її існування є неспроможність певних секторів економіки забезпечити робочими місцями малокваліфіковану робочу силу, наявність безробіття тощо.

Перш ніж перейти до аналізу проблеми неформальної зайнятості сільського населення, слід зупинитися на дефініції цього поняття. Відповідно до визначеної дослідницької мети даної статті вважаємо прийнятним ототожнення категорій неформальної зайнятості та зайнятості населення у неформальному секторі. Оскільки Державна служба статистики оперує категорією зайнятості у неформальному секторі економіки, доцільно уточнити, хто включається до його складу. Отже, Державна служба статистики України до неформального сектора включає всіх осіб, які були зайняті на незареєстрованих підприємствах, що за своїм розміром (чисельністю працюючих) відносяться до сектора домашніх господарств. Згідно з національною методикою, розробленою на основі положень Резолюції щодо статистики зайнятості в неформальному секторі, що прийнята на 15-й Міжнародній конференції статистиків праці (МКСП) у 1993 р., до неформального сектора відносять підприємства, які мають ринкову спрямованість економічної діяльності; мають обмежене число працівників (до 5 осіб) та не мають державної реєстрації підприємницької діяльності. Також за національною методологією до зайнятих у неформальному секторі включають осіб, які працювали за усною домовленістю з роботодавцем в офіційному секторі, тобто без укладення офіційного трудового договору [9, с. 15]. Тобто, як видно з наведених визначень, неформальний сектор зайнятості утворює робочі місця як на незареєстрованих дрібних (тих, що не підлягають реєстрації) підприємствах, так і неофіційні робочі місця на зареєстрованих підприємствах.

У Росії, наприклад, при розрахунку офіційних показників неформальної зайнятості Росстат до працівників неформального сектора відносить всіх зайнятих на виробничих одиницях, що не мають статусу юридичної особи. Існують й інші підходи до визначення неформальної зайнятості. Через цю обставину оцінка рівня неформальної зайнятості в Росії коливається від 6% до майже 30% [1, с. 5]. Галузева структура неформальної зайнятості зосереджена в основному у торгівлі, послугах ремонту та будівництві, на які приходиться майже 60% російських неформалів. В інших пост радянських республіках приблизно такі ж масштаби та структура неформального сектора. Так, у Республіці Татарстан у 2009 р. на неформальному ринку праці було зайнято 20,5% зайнятого населення [8, с. 74].

Розглядаючи зайнятість сільського населення у неформальному секторі, окремо варто зупинитися на самостійній зайнятості селян, яка безперечно входить до складу неформальної зайнятості. Згідно з методикою, рекомендованою МОП, Державна служба статистики України при класифікації зайнятого населення за статусами зайнятості поділяє його на працюючих за наймом і *працюючих не за наймом у секторі самостійної зайнятості*. Останні визначаються як особи, які самостійно здійснюють свою трудову діяльність на базі організації та ведення господарської діяльності фізичної або юридичної особи, відповідають за результати та ефективність цієї діяльності, а також за виконання зобов'язань по відношенню до інших осіб, зокрема щодо

умов трудових договорів з найманими працівниками тощо. До таких осіб належать: роботодавці, самозайняті та безкоштовно працюючі члени сім'ї. *Самозайнятіми*, згідно з даною методикою, вважаються особи, які зайняті індивідуально / самостійною трудовою діяльністю, яку здійснюють самостійно, без залучення постійних найманих працівників. *Безкоштовно працюючі члени сім'ї* – особи, які працюють без оплати на сімейному підприємстві, що очолює родич (у випадку, якщо ця діяльність відноситься до економічної) [9, с. 16]. У країнах Європейського Союзу та США під самозайнятістю розуміють володіння власним бізнесом і роботу тільки на себе [2, с. 42].

Слід відмітити, що значна питома вага працівників, які самостійно забезпечують себе роботою, тобто самозайнятих, є характерною особливістю сучасної зайнятості українських селян. Так, у період з 2000 до 2007 рр. їх частка зростає більше ніж у 2 рази і склала 44,4%. Незважаючи на те, що починаючи з 2007 р. помітною стала тенденція до скорочення самозайнятості на селі, у 2011 р. її рівень сягав майже 40,4%, якщо ж додати майже 1% безкоштовно працюючих членів сім'ї, очевидним стає те, що майже половина всього сільського населення – це самозайняті. У міських поселеннях така форма зайнятості поширена значно менше. Так, у 2011 р. на самозайнятих разом з безкоштовно працюючими членами сім'ї припадало лише 7,5% міського населення [9, с. 73].

Досить велика частка самозайнятого населення серед селян певною мірою пояснюється законодавчим визначенням певних критеріїв віднесення населення до категорії зайнятого. Так, Законом України «Про особисте селянське господарство» проголошується, що члени особистого селянського господарства належать до зайнятого населення, за умови, що робота в ньому є основною (ст. 8) [10]. У Законі України «Про зайнятість населення» серед категорій зайнятого населення перераховані також і особи, що забезпечують себе роботою самостійно (у тому числі члени особистих селянських господарств) (ст. 4) [11]. Населення, яке має хоча б одну соту га для ведення ОСГ або земельний пай, вважається зайнятим.

Самозайнятість у сільській місцевості в основному зосереджена в особистому селянському господарстві на виробництві, переробці та продажу продукції тваринництва – молока, яєць, м'яса великої рогатої худоби, свиней, овець, птиці та продукції рослинництва – вирощуванні та реалізації картоплі, овочів, фруктів, ягід, винограду, баштанних тощо. За деякими даними, у ОСГ нині зайнято близько 3 млн осіб. Разом з тим у сільській місцевості збільшується самозайнятість і в інших видах дрібного виробництва та сфері послуг (торгівля, надання послуг з будівельних і ремонтних робіт, ремонту побутової техніки, пошиття одягу, ремонту взуття, культурно-побутового обслуговування, надання послуг у сфері громадського харчування тощо). Чисельність цієї групи самозайнятих разом з домомагаючими членами сім'ї становить не більше 2% всього зайнятого населення. Перешкодами на шляху поширення самозайнятості селян у позасільськогосподарських видах діяль-

ності виступають численні причини економічного, організаційного, правового, психологічного характеру.

Варто зазначити, що самозайнятість, як і неформальна зайнятість у цілому, має свої переваги і недоліки. Позитивними рисами зайнятості у неформальному секторі є те, що вона допомагає частині населення вийти зі скрутного стану безробіття і забезпечити собі певний рівень життя. Проте, що неформальна зайнятість криє в собі багато негативних рис. Серед основних її небезпек можна назвати відсутність нормальних умов і режимів праці, що проявляється у переважанні ручної, малокваліфікованої праці, використанні примітивних знарядь праці, відсутності сталих робочих місць, переважанні жіночої та дитячої праці, зайнятості, в основному, незаможних верств населення (безробітних, переселенців, біженців, підлітків, пенсіонерів). Вказані особливості зайнятості у неформальному секторі справляють певний негативний вплив на економіку в цілому і на ринок праці зокрема. Так, неформальна зайнятість сприяє тому, що сільське населення відвикає від систематичної праці, втрачається кваліфікація і професійні навички через виконання малокваліфікованої праці. Негативно впливає неформальна зайнятість на сільську економіку, ефективність якої знижується через вплив кваліфікованої робочої сили в неформальний сектор, втрачаються соціально-трудова гарантії для зайнятих у неформальному секторі. За деякими оцінками, заробітна плата в цьому секторі в середньому на 15 – 20% нижча, ніж у формальному [1, с. 3]. Крім того, завдяки неформальному сектору створюються сприятливі умови для розвитку тіньової та кримінальної зайнятості. Досвід інших країн свідчить, що тенденції розвитку сімейного дрібного виробництва такі, що досить значна частина з них не витримує конкуренції та розпадається, якась частина, приваблена можливістю не сплачувати податки, переходить із сектора неформальної зайнятості спочатку до тіньового, а згодом і до кримінального секторів ринку праці, і лише незначна кількість дрібних підприємств розвиваються і діють на зареєстрованому ринку праці. Так, за деякими даними, тіньовий сектор економіки у розвинутих країнах коливається від 6% (Японія) до 30% (Італія), в Африці і Латинській Америці – до 35%, у Росії – 40%, в Україні – понад 50% [12, с. 578].

Основним видом діяльності в неформальному секторі є сільськогосподарське виробництво, на яке припадає 65,4%, крім того 13,1% – торгівля, ремонт авто, діяльність готелів і ресторанів, 12,3% – будівництво, решта припадає на інші види діяльності. [9, с. 90]. На жаль, Державна служба статистики дає лише загальний розподіл неформальної зайнятості, не виділяючи специфіку місця проживання, тому доводиться посилається на існуючі цифри. Але з упевненістю можна сказати, що в сільській місцевості неформальна зайнятість у сільському господарстві значно вища, і зосереджена вона в особистому селянському господарстві.

Характеризуючи структуру населення, зайнятого у неформальному секторі економіки за статусами зайнятості, можна відмітити, що і в містах, і в селах помітне переважання працюючих не за наймом, до яких нале-

жать роботодавці, самозайняті, безкоштовно працюючі члени сім'ї. У міських поселеннях останні складають 43,1%, у сільській місцевості цей показник сягає 96,3% (табл. 1). Якщо стосовно чисельності цієї категорії самозайнятих спостерігається певна стабільність як у містах, так і в селах, то про чисельність найманої робочої сили, зайнятої у неформальному секторі, цього сказати не можна. І в міських поселеннях, і в сільській місцевості простежується чітка тенденція до зростання чисельності цієї категорії зайнятих. За останні п'ять років це зростання складало 1,5% у містах і 2,7% у селах. Причому наймана праця у неформальному секторі більше поширена серед сільського населення (у 2011 р. 13,9% проти 8,4%).

економіці. Так, у 2011 р. категорії сільського населення з повною загальною середньою та з базовою загальною середньою освітою складало 83,4% усіх зайнятих у неформальному секторі. Особи ж з повною вищою освітою склали лише 4,5% (табл. 3). Рівень участі у неформальній економіці знаходиться в такій самій залежності. Сільське населення з повною вищою освітою було залучено до неформального сектора лише на 19%, у той час, як населення з повною загальною та базовою загальною освітою відповідно на 52,3 та 72,4%. А рівень участі в неформальній економіці населення з початковою освітою або без освіти досягає майже 100%. Причому з часом ця закономірність стає виразнішою. Якщо на початку ана-

Таблиця 1

Населення, зайняте у неформальному секторі економіки за статусами зайнятості у 2006 – 2011 рр.

Рік	Місце проживання	Усього, тис. осіб	У % до загальної кількості зайнятих	У тому числі			
				працюючі за наймом, тис. осіб	працюючі за наймом, %	працюючі не за наймом, тис. осіб	працюючі не за наймом, %
2006	місто	1319,4	9,3	918,7	6,9	400,7	43,1
	село	3303,9	50,5	394,6	11,2	2909,3	96,7
2007	місто	1319,8	9,2	910,8	6,8	409,0	40,5
	село	3341,9	50,7	429,6	12,0	2912,3	96,3
2008	місто	1423,3	9,9	1010,9	7,6	412,4	39,5
	село	3140,5	47,9	525,0	13,7	2615,5	95,8
2009	місто	1450,2	10,6	982,2	7,8	468,0	41,8
	село	3019,7	46,4	524,0	13,5	2495,7	95,6
2010	місто	1564,0	11,3	1082,2	8,6	481,8	41,7
	село	3085,2	47,7	518,0	13,6	2567,2	95,9
2011	місто	1589,6	11,5	1063,9	8,4	525,7	43,0
	село	3115,3	48,3	522,5	13,9	2592,8	96,3

* Економічна активність населення України у 2006, 2008, 2009, 2010, 2011 рр. : стат. зб. – К. : Державна служба статистики України.

Що стосується якісних характеристик сільського населення, зайнятого у неформальному секторі економіки, то тут помітними є такі закономірності. Зокрема, найвищі рівні участі у неформальному секторі спостерігаються у наймолодшій та найстаршій групах сільського населення, що говорить про певні труднощі їх працевлаштування у формальному секторі сільської економіки. Так, у 2011 р. сільська молодь віком 15 – 24 років була залучена у неформальну зайнятість на 57,7%, сільські ж пенсіонери віком 60 – 70 років – на 91,8%. У 2006 р. ці рівні були ще вищими (відповідно 62,9 та 96,7%) (табл. 2). Досить високим є залучення у неформальну економіку і селян передпенсійного віку. Практично кожний другий сільський житель у віці 50 – 59 р. зайнятий у неформальному секторі. Населення ж працездатного віку значно менше бере участь у неформальній економіці. Найнижчі рівні участі спостерігаються у групах селян віком 30 – 39 років і 40 – 49 років відповідно 38,5 і 37,8%.

Впливає на рівень зайнятості у неформальному секторі й рівень освіти сільського населення. Тут простежуються такі пропорції: чим нижчий рівень освіти селян, тим вища імовірність їх зайнятості у неформальній

лізованого періоду частка працівників з низьким рівнем освіти, до якого можна віднести повну загальну середню та базову загальну середню освіту, складала 80,3%, то наприкінці – уже 83,4%, або на 3% більше.

Однією з форм самозайнятості є нерегламентована зайнятість, якою охоплено понад 1 млн осіб. Сюди включаються як особи, що займаються такою діяльністю вимушено, зокрема підприємці, що мають незареєстрований бізнес, а також особи, орієнтовані на нерегламентовану діяльність за будь-яких умов [13, с. 97].

Отже, поширення неформальної зайнятості селян, інших нетрадиційних її форм зумовлене скороченням потреби в робочій силі сільськогосподарських підприємств, що змушує безробітне сільське населення шукати інші джерела доходів, інші форми зайнятості у неофіційному секторі економіки. Беззаперечною перевагою неформальної зайнятості селян та її позитивом є те, що вона дозволяє виживати значній частині українського селянства в складних умовах масового вивільнення робочої сили, яким супроводжується аграрне реформування. Особливо це важливо для со-

ціально вразливих верств сільського населення, адже у неформальний сектор найчастіше переходить сільська молодь і селяни пенсійного та передпенсійного віку, а також особи з низьким рівнем освіти або без освіти, тобто ті категорії робочої сили, яким через різні причини складно конкурувати на аграрному ринку праці. У цьому сенсі зайнятість у неформальному секторі аграрної економіки виступає певним амортизатором кризових наслідків аграрного реформування.

Але сільська неформальна зайнятість це, в основному, зайнятість у особистому селянському господарстві, де панує важка фізична праця по догляду за худобою, та обробці, переважно вручну, значних земельних ділянок, що така зайнятість забезпечує доходи селянам на рівні прожиткового мінімуму, до того ж вони (селяни) залишаються поза межами державного соціального страхування і захисту. Тому зайнятість селян у неформальному секторі, у тому стані, в якому вона зараз є не може

Таблиця 2

Сільське населення, зайняте у неформальному секторі економіки за віковими групами у 2006 – 2011 рр.

Рік	Показник	Усього, тис. осіб	У тому числі за віковими групами, %						Працездатного віку
			15 – 24	25 – 29	30 – 39	40 – 49	50 – 59	60 – 70	
2006	усього	3303,9	17,2	9,4	17,2	18,5	17,4	20,3	74,8
	рівень участі	50,5	62,9	43,8	37,5	37,4	52,3	96,7	43,7
2007	усього	3341,9	17,1	9,1	17,4	19,0	17,9	19,5	75,5
	рівень участі	50,7	61,0	43,3	38,5	39,1	52,9	96,2	44,2
2008	усього	3140,5	17,0	8,7	17,5	18,1	19,3	19,4	75,1
	рівень участі	47,9	56,4	40,1	36,7	35,7	51,7	94,3	41,4
2009	усього	3019,7	15,6	8,6	18,0	18,1	19,7	20,0	73,9
	рівень участі	46,4	54,4	38,9	36,8	34,3	48,7	92,9	39,8
2010	усього	3085,2	16,4	8,9	17,7	18,7	19,2	19,1	75,4
	рівень участі	47,7	58,3	40,4	37,4	36,5	47,7	91,7	41,5
2011	усього	3115,3	15,3	9,2	18,0	19,0	19,9	18,6	75,8
	рівень участі	48,3	57,7	41,2	38,5	37,8	48,7	91,8	42,3

* Економічна активність населення України у 2006, 2008, 2009, 2010, 2011 рр. : стат. зб. – К. : Державна служба статистики України.

Таблиця 3

Сільське населення, зайняте у неформальному секторі економіки за рівнем освіти у 2006 – 2011 рр.

Рік	Показник	Усього, тис. осіб	У тому числі за рівнем освіти, %					початкова загальна або не мають освіти
			повна вища	базова вища	неповна вища	повна загальна середня	базова загальна середня	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2006	усього	3303,9	4,0	1,8	9,3	53,3	27,0	4,6
	рівень участі	50,5	22,5	34,5	35,0	51,2	68,3	93,3
2007	усього	3341,9	4,1	1,3	9,4	54,9	26,3	4,0
	рівень участі	50,7	21,6	32,4	34,0	52,0	71,2	93,5
2008	усього	3140,5	3,6	0,7	9,6	56,6	25,9	3,6
	рівень участі	47,9	17,6	28,4	30,6	49,7	71,0	91,8
2009	усього	3019,7	3,6	0,5	9,5	59,0	24,4	3,0
	рівень участі	46,4	15,8	23,7	28,6	49,3	70,6	93,9

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2010	усього	3085,2	4,0	0,7	9,4	60,7	22,7	2,5
	рівень участі	47,7	17,7	31,3	30,1	50,9	71,3	96,1
2011	усього	3115,3	4,5	0,7	10,1	62,7	20,4	1,6
	рівень участі	48,3	19,0	33,8	31,9	52,3	72,4	98,8

* Економічна активність населення України у 2006, 2008, 2009, 2010, 2011 рр.: стат. зб. – К. : Державна служба статистики України.

вважатися ефективною і прогресивною формою їхньої зайнятості. Такою вона може стати для деякої частини сільського населення, зайнятого у неформальному секторі за умови створення на селі певних інституціональних, економічних, організаційних умов для розвитку малого та середнього агробізнесу. На сучасному етапі реформування аграрного сектора без неформальної зайнятості, навіть з усіма її недоліками і вадами, обійтися на селі не уявляється можливим. Разом з тим, сподіватися на те що, вона вирішить проблему сільського безробіття не варто. Як свідчить досвід аграрного розвитку економічно розвинутих країн, забезпечення умов для повної та продуктивної зайнятості сільського населення без державного регулювання ринку праці просто неможливо. ■

ЛІТЕРАТУРА

- Гимпельсон В. Е.** Нормально ли быть неформальным [Текст] / В. Е. Гимпельсон, Р. И. Капелюшников // Экономический журнал ВШЕ. – 2013. – том 17. – №1. – С. 3 – 40.
- Базиленко Т. Ю.** Развитие предпринимательства и самозанятости как направления деятельности государственной службы занятости. [Текст] / Т. Ю. Базиленко // Вестник Московского университета. Серия 6. Экономика. – 2012. – № 3. – С. 40 – 55.
- Стребков Д.** Электронная самозанятость в России. [Текст] / Д. Стребков, А. Шевчук // Вопросы экономики. – 2011. – № 10. – С. 91 – 112.
- Петраков П.** Самозанятость – реальный способ покинуть ряды безработных [Текст] / П. Петраков // Человек и труд. – 2011. – № 9. – С. 12 – 16.
- Лібанова Е. М.** Неформальний сектор ринку праці: визначення та методи оцінки [Текст] / Е. М. Лібанова, А. Л. Баланда // Зайнятість та ринок праці : Міжвідомчий наук. зб. – Вип. 6. – К. : РВПС України НАНУ, 1998. – С. 245 – 246.
- Пітюлич М. М.** Регіональні механізми підтримки самостійної зайнятості населення (на матеріалах Закарпатської області) : автореф. дис. ... к.е.н., спец. 08.09.01. «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / М. М. Пітюлич. – Львів, 2005. – 20 с.
- Розвиток сільських територій України (1990 – 2010 роки) :** монографія / М. К. Орлатий, І. Ф. Гнібіденко, І. М. Демчик та ін. ; за ред. М. К. Орлатого. – К. : НДІ «Укргропромпродуктивність», 2012. – 752 с.
- Краснова О. М.** Неформальный рынок труда в республике Татарстан. [Текст] / О. М. Краснова // Вопросы статистики. – 2012. – № 6. – С. 74 – 76.
- Економічна активність населення України у 2011 р. :** стат. зб. – К. : Державна служба статистики України, 2012.
- Закон України «Про особисте селянське господарство», ст. 8.** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>

11. Закон України «Про зайнятість населення», ст. 16 від 5 липня 2012 р. № 5067-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>

12. Горелов Н. А. Политика доходов и качество жизни населения : учеб. пособие. / Н. А. Горелов. – СПб., 2003.

13. Рябоконь В. П. Соціально-економічні проблеми зайнятості сільського населення. [Текст] / В. П. Рябоконь // Економіка АПК. – 2012. – № 12.

REFERENCES

Bazilenko, T. Yu. "Razvitie predprinimatelstva i samozaniatosti kak napravleniia deiatelnosti gosudarstvennoy sluzhby zaniatosti" [Entrepreneurship and self-employment as activities of public service employment]. *Vestnik Moskovskogo universiteta*, no. 3 (2012): 40-55.

Ekonomichna aktyvnist naseleння Ukrainy u 2011 r. [Economic activity of the population of Ukraine in 2011]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2012.

Gimpelson, V. E., and Kapeliushnikov, R. I. "Normalno li byt neformalnym" [Is it OK to be informal]. *Ekonomicheskij zhurnal VShE*, vol. 17, no. 1 (2013): 3-40.

Gorelov, N. A. *Politika dokhodov i kachestvo zhizni nasele-niia* [Incomes policy and the quality of life of the population]. St. Petersburg, 2003.

Krasnova, O. M. "Neformalnyy rynek truda v respublike Tatarstan" [The informal labor market in the Republic of Tatarstan]. *Voprosy statistiki*, no. 6 (2012): 74-76.

Libanova, E. M., and Balanda, A. L. "Neformalnyy sektor rynku pratsi: vyznachennia ta metody otsinky" [Informal sector labor market: the definition and evaluation methods]. *Zainiatist ta rynek pratsi*, no. 6 (1998): 245-246.

[Legal Act of Ukraine]. <http://zakon2.rada.gov.ua> [Legal Act of Ukraine] (2012). <http://zakon4.rada.gov.ua> Orlyaty, M. K., Hnybidenko, I. F., and Demchyk, I. M. *Rozvytok silskykh terytorii Ukrainy (1990 – 2010 roky)* [Rural Development Ukraine (1990 – 2010 years)]. Kyiv: Ukhropromproduktivnist, 2012.

Pitiulych, M. M. "Rehionalni mekhanizmy pidtrymky samostiinoi zainiatosti naseleння (na materialakh Zakarpatskoi oblasti)" [Regional mechanisms to support self-employment (based on the Transcarpathian region)]. *Avtoref. dys. ... k.e.n., spets. 08.09.01*, 2005.

Petrakov, P. "Samozaniatost - realnyy sposob pokinut riady bezrobotnykh" [Self-employment - the real way to leave the ranks of the unemployed]. *Chelovek i trud*, no. 9 (2011): 12-16.

Riabokon, V. P. "Sotsialno-ekonomichni problemy zainiatosti silskoho naseleння" [Socio-economic problems of rural employment]. *Ekonomika APK*, no. 12 (2012).

Strebkov, D., and Shevchuk, A. "Elektronnaia samozaniantost v Rossii" [Electronic self-employment in Russia]. *Voprosy ekonomiki*, no. 10 (2011): 91-112.